

KALUĐERSKI LAZ

ZNANJE I STAVOVI MLADIH O RATNOJ PROŠLOSTI

Finansira
Evropska unija

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
NGO ZA mlade ljude za ljudska prava
INICIJATIVA MLADIH ZA Ljudska prava
Montenegro

KALUĐERSKI LAZ
znanje i stavovi mladih
o ratnoj prošlosti

Autorka:
Hakile Resulbegović

Za izdavača:
Inicijativa mladih za ljudska prava

Dizajn:
Studio Fler

April 2024. godine

Ova publikacija je proizvedena uz pomoć projekta Podrška EU izgradnji povjerenja na Zapadnom Balkanu, koji finansira Evropska unija a sprovodi Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Inicijative mladih za ljudska prava i ne odražava nužno stavove Evropske unije niti UNDP-a.

Uvod

Istraživanje o Kaluđerskom lazju predstavlja značajan iskorak u razumijevanju stavova i svijesti mladih o tragičnim događajima koji su se na toj lokaciji odigrali tokom rata 1999. godine. Zločin, nazvan po selu Kaluđerski Laz, desio se 18. aprila te godine, kada je brutalno ubijeno šest osoba. Ovo istraživanje obuhvata ključne teme, poput osviještenosti o samom događaju, njegovim okolnostima, kao i percepciji mladih o značaju i posljedicama ovog zločina. Fokus ovog istraživanja obuhvatio je teme poput svijesti o lokaciji sela Kaluđerski laz, saznanja o ratnom zločinu koji se desio na tom području, percepcije pravde i odgovornosti za taj zločin, kao i uloge medija i državnih institucija u obradi ovakvih događaja. Kroz analizu različitih stavova, ispitivanje je identifikovalo kako mladi percipiraju ulogu medija u podizanju svijesti o tragičnim događajima poput Kaluđerskog laza, kao i stavove o potrebi za većim međunarodnim angažmanom radi osiguranja pravde. Fokus istraživanja je uključivao i mogućnost podrške za veću inkluziju istorijskih događaja, uključujući zločine iz prošlosti, u obrazovni sistem. U istraživanju je učestvovalo ukupno 350 ispitanika, ciljna grupa su bili mladi (od 15 do 30 godina).

Ključni rezultati

Većina ispitanika (85.4%) nije upoznata ni sa lokacijom sela niti s ratnim zločinom na Kaluđerskom laz, dok 14.6% tvrdi da poznaje i lokaciju i događaj, što ukazuje na relativno nizak nivo znanja o ovom selu i njegovoj ratnoj prošlosti.

Među onima koji su čuli za ratni zločin, 7.8% je potpuno upoznato, 51.0% djelimično, 39.2% slabo, a samo 2.0% nije uopšte upoznato s događajem, dok je najveći procenat ispitanika (37.3%) prvi put čuo za Kaluđerski laz putem medija, 35.3% informacije dobilo je od rodbine ili prijatelja, a 13.7% od nevladinih organizacija ili aktivista.

Skoro polovina ispitanika (49.0%) se osjeća veoma zabrinuto zbog neriješenih slučajeva i percepcije nedostatka pravde u vezi s Kaluđerskim lazom.

Političko rukovodstvo Srbije odgovornim smatra 41.2% ispitanika. Ostali ispitanici pripisuju odgovornost nacionalističkim ideologijama (11.8%), zatim političkom rukovodstvu Crne Gore, liderima SFRJ i međuetničkim konfliktima, koji su svi izjednačeni sa po 9.8%. Jugoslovenska narodna armija ima nešto niži procenat (7.8%), dok međunarodna zajednica nosi 3.9%, a najmanji procenat odgovornosti ispitanici pripisuju unutrašnjim socijalno-ekonomskim tenzijama (2.0%).

Više od četiri petine ispitanika (78.4%) smatra da mediji treba da igraju aktivnu ulogu u podizanju svijesti o Kaluđerskom laz i pružanju informacija o pravdi.

Većina ispitanika (58.8%) smatra da državne institucije nisu efikasne u rješavanju slučaja Kaluđerskog laza i obezbeđivanju pravde.

Većina ispitanika (78.4%) smatra da postoji potreba za većim međunarodnim angažmanom kako bi se osigurala pravda u slučajevima ratnih zločina poput Kaluđerskog laza.

Gotovo je isti procenat onih koji su o ratnim zločinima razgovarali sa članovima svoje porodice ili zajednice i onih koji nijesu. Tako je od ispitanika koji su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz, 51.0% razgovaralo sa starijim članovima porodice ili zajednice o tim događajima, dok 49.0% nije.

Nešto više od trećine ispitanika (38.0%) ocjenjuje položaj albanske manjine u Crnoj Gori kao "dobar".

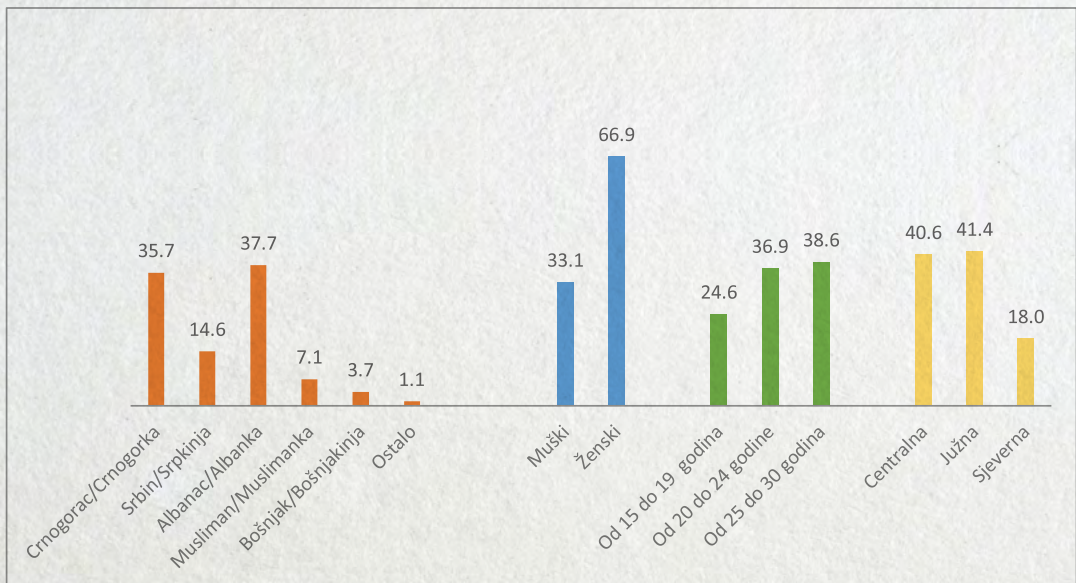
Većina ispitanika (58.0%) podržava ideju da mladi treba da budu aktivno uključeni u promociju pravde i suočavanje sa prošlošću u društvu, zatim (57.5%) podržava organizovanje edukativnih događaja i kampanja kao način angažovanja mladih, a 58.3% ispitanika podržava stav da bi obrazovanje o istorijskim događajima, uključujući zločine iz prošlosti, trebalo biti važan dio obrazovnog sistema.

Metodologija

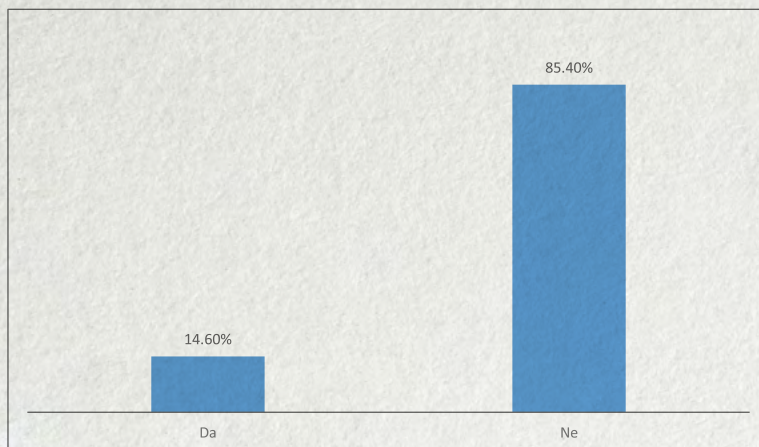
Istraživanje je sprovedeno kombinovanom metodom, gdje je polovina anketa prikupljena putem online obrasca kroz aplikaciju "Alchimer", dok je drugi dio uzorka obuhvatio CAPI metodu, gdje su anketari lično intervjuisali ispitanike na terenu. Imajući u vidu veličinu uzorka (350 ispitanika uzrasta od 15 do 30 godina), važno je napomenuti da se dobijeni rezultati ne mogu generalizovati, već se odnose isključivo na ispitanike koji su učestvovali u anketiranju. Istraživanje je bilo sprovedeno od 14. do 28. marta 2024. godine.

Struktura uzorka

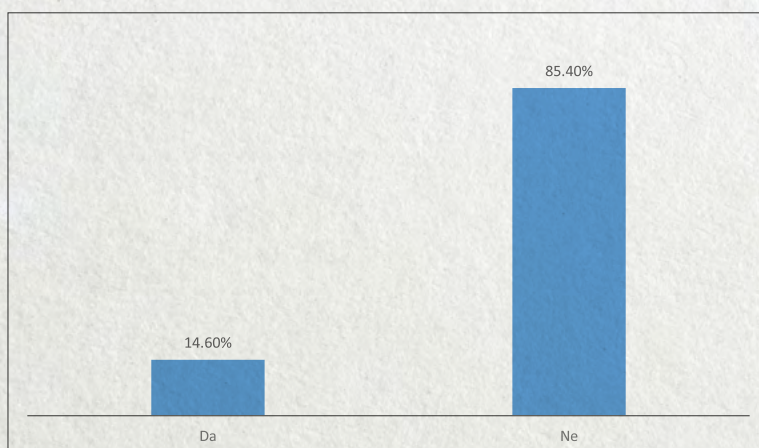

Da li znate u kojoj opštini u Crnoj Gori se nalazi selo Kaluđerski laz?

Na osnovu rezultata ankete sa 350 ispitanika, većina (85.4%) nije upoznata sa lokacijom sela Kaluđerski laz, dok 14.6% tvrdi da zna gdje se selo nalazi. Međutim, kada su oni koji su tvrdili da poznaju lokaciju zamoljeni da navedu konkretno mjesto, 99.7% ispitanika je tačno navelo opštinu Rožaje, dok su neki ispitanici pogrešno naveli Plav i Pljevlja. Ovi rezultati ukazuju da čak i među onima koji vjeruju da poznaju lokaciju, postoji mali procenat koji nije siguran o kojoj je opštini riječ.

Da li ste ikada čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz?

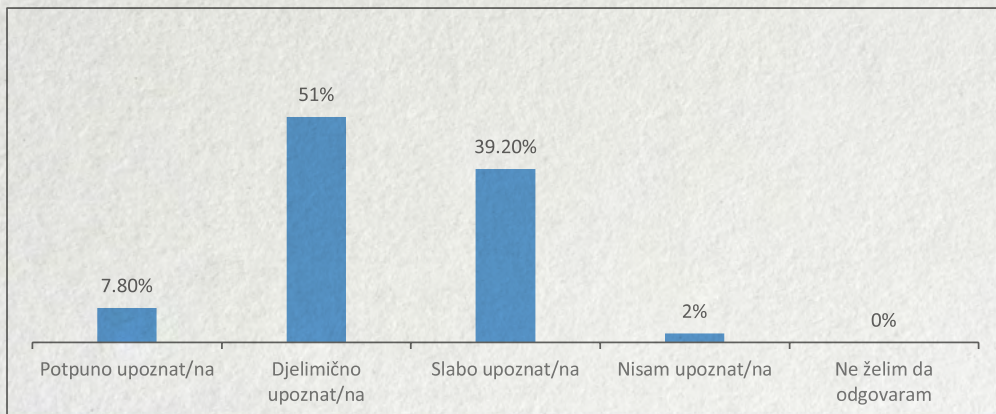

Iz podataka vidimo da 14.6% ispitanika tvrdi da je čulo za ratni zločin na Kaluđerskom laz, dok 85.4% ispitanika nije čulo za taj događaj. Podaci pokazuju da većina ispitanika nije upoznata s tim ratnim zločinom, dok je manji broj ispitanika svjestan njegovog postojanja.

Molimo Vas da nam kažete koliko ste upoznati sa ratnim zločinom poznatim kao "Kaluderski laz"?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluderskom laz)

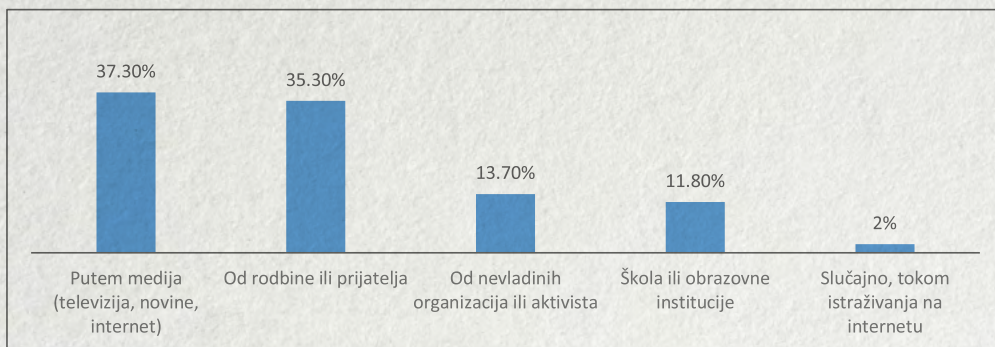
Kada uzimamo u obzir da su na ovo pitanje odgovarali samo oni ispitanici koji su čuli za ratni zločin na Kaluderskom laz, iz prikazanih podataka vidljivo je da postoji veoma nizak nivo upoznatosti s ovim događajem. Dakle, manji broj ispitanika, tačnije 7.8%, tvrdi da je potpuno upoznat s tim događajem, dok većina, odnosno 51.0%, navodi da je djelimično upoznata s njim. Takođe, 39.2% ispitanika izjavljuje da je slabo upoznato s tim događajem, dok samo 2.0% tvrdi da uopšte nisu upoznati s ratnim zločinom na Kaluderskom laz.

Kako ste prvi put čuli za “Kaluđerski laz”?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz)

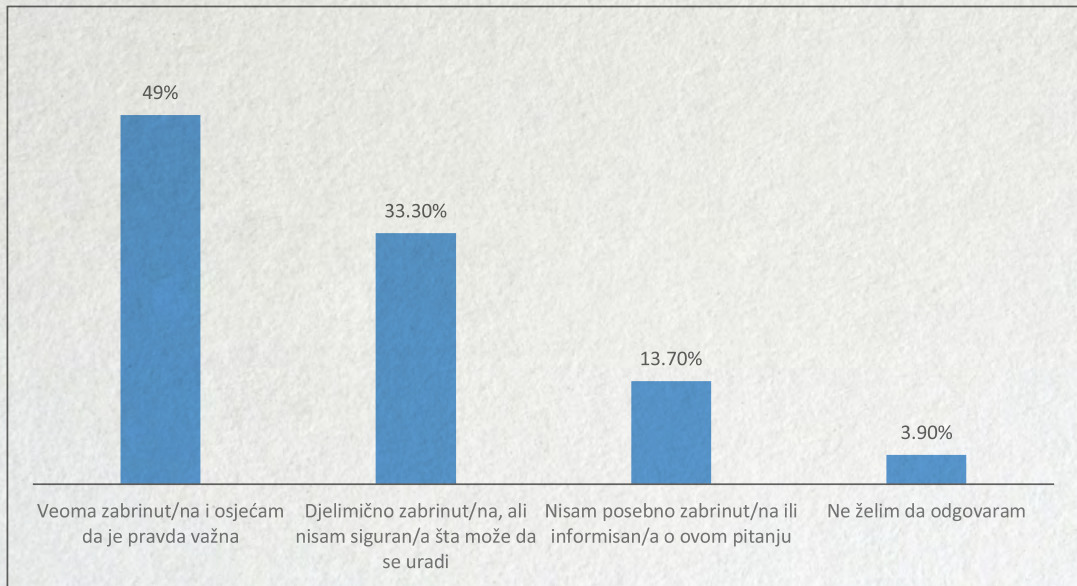
Iz prikazanih podataka vidljivo je da postoji raznolikost izvora informacija među ispitanicima o tome kako su prvi put čuli za “Kaluđerski laz”. Najveći procenat, 37.3%, ispitanika prvi put je čuo za ovaj događaj putem medija, što obuhvata televiziju, novine i internet. To ukazuje na značaj medijske pokrivenosti u širenju svijesti o ovom događaju. Zatim, 35.3% ispitanika navodi da su informacije dobili od rodbine ili prijatelja, što naglašava ulogu usmenog prenosa informacija u društvenim krugovima. Nadalje, 13.7% ispitanika izjavljuje da su informacije dobili od nevladinih organizacija ili aktivista, što pokazuje da ove grupe imaju značajan uticaj u podizanju svijesti o ovom događaju. Manji procenat ispitanika prvi put je saznao o “Kaluđerskom laz” putem obrazovnih institucija (11.8%) ili slučajno tokom istraživanja na internetu (2.0%).

**Kako se osjećate u vezi sa situacijom oko neriješenih slučajeva
i percepcije nedostatka pravde vezane za Kaluđerski laz?
Molimo odaberite opciju koja najbolje opisuje Vaš stav:**

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz)

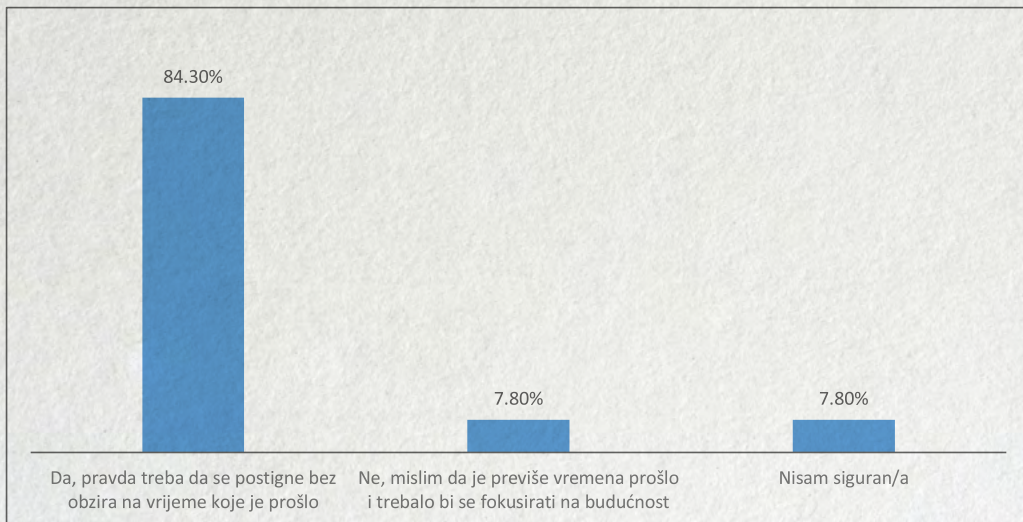

Iz podataka je vidljivo da postoji raznolikost u stavovima ispitanika u vezi sa neriješenim slučajevima i percepcijom pravde u vezi sa Kaluđerskim lazom. Polovina ispitanika koji su upoznati sa ratnim zločinom (49.0%) izjavljuju da su veoma zabrinuti i smatraju da je pitanje pravde važno. Ovi odgovori ukazuju na visok nivo zabrinutosti kod značajnog dijela ispitanika. Dodatnih 33.3% ispitanika izjavljuje da su djelimično zabrinuti, ali nisu sigurni šta bi se moglo uraditi, što može ukazivati na određeni stepen nesigurnosti ili nedovoljne informisanosti o mogućim rješenjima. Manji procenat, 13.7% ispitanika, izjavljuje da nisu posebno zabrinuti ili informisani o ovom pitanju. Ovaj podatak može ukazivati na niži stepen angažovanosti ili nedostatak informacija kod određenog dijela ispitanika. Još manji procenat, 3.9%, odbija da odgovori na pitanje, što može ukazivati na nedostatak znanja ili neprijatnost u vezi sa temom.

Smatrate li da je važno da se istraži i pravilno procesuiraju slučajevi kao što je Kaluđerski laz?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz)

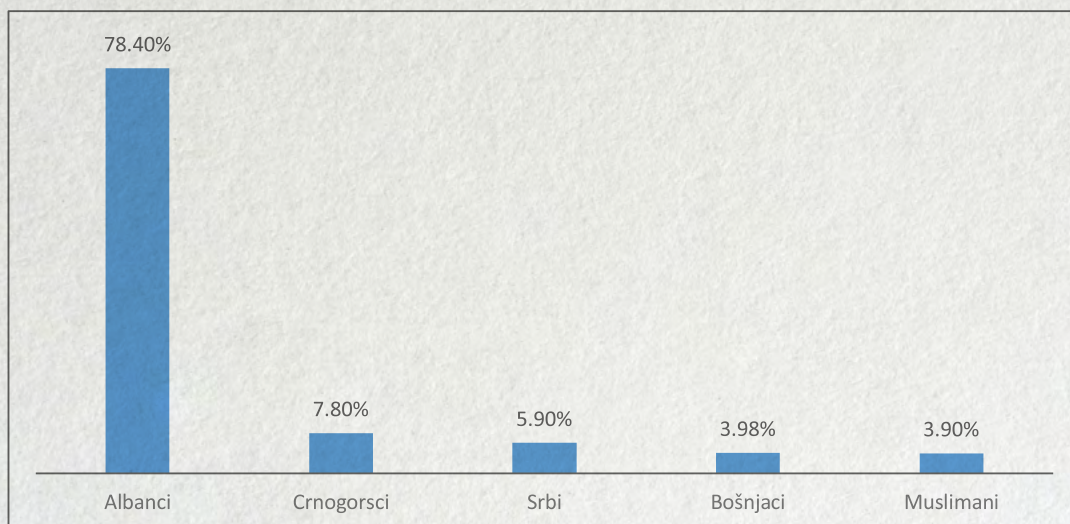
Iz prikazanih podataka vidljivo je da većina ispitanika, njih 84.3%, vjeruje da pravda treba da se ostvari bez obzira na proteklo vrijeme. Manji procenat, 7.8% ispitanika, smatra da je previše vremena prošlo i da bi trebalo usmjeriti pažnju na budućnost. Takođe, isti procenat, 7.8%, nije siguran u svoj stav u vezi s ovim pitanjem.

Pripadnici kojeg naroda su bili žrtve na Kaluđerskom lazju?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom lazju)

Nešto više od četri petine ispitanika (78.4%) je odgovorilo da su žrtve na Kaluđerskom lazju bili građani albanske nacionalnosti. Manji procenat ispitanika spominje i druge nacionalnosti kao žrtve: Crnogorci (7.8%), Srbi (5.9%), Muslimani (3.9%) i Bošnjaci (3.9%).

Ko, po vašem mišljenju, je odgovoran za to ratni zločin koji se desio u Kaluđerskom lazju?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom lazju)

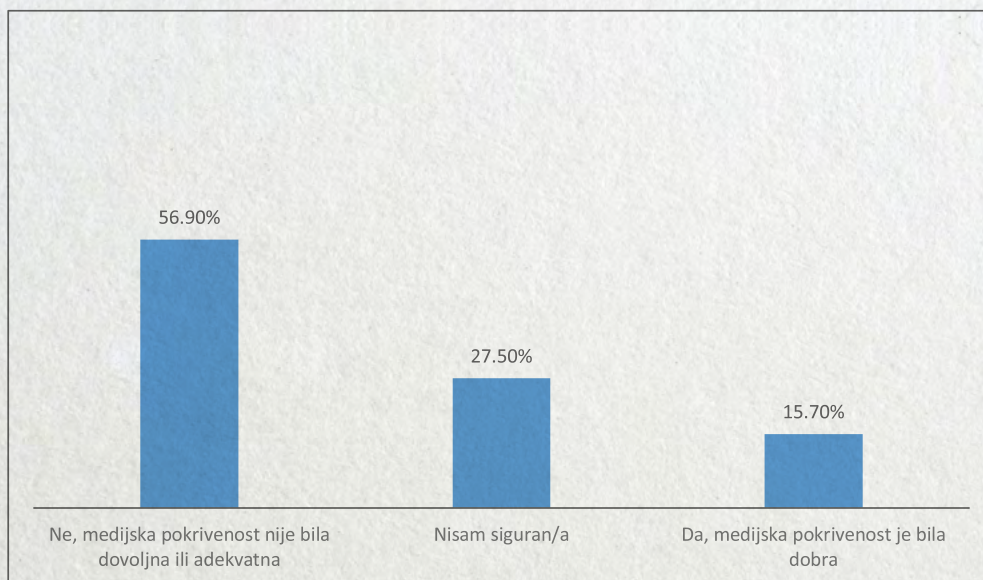

Iz prikazanih podataka vidljivo je da postoji raznovrsnost u stavovima ispitanika o tome ko je odgovoran za ratni zločin koji se dogodio u Kaluđerskom laz. Najveći procenat ispitanika, njih 41.2%, smatra političko rukovodstvo Srbije odgovornim za taj zločin. Ovo ukazuje na percepciju direktnog političkog uticaja na dešavanja koja su dovela do zločina. S druge strane, manji procenat ispitanika, po 9.8%, krivicu pripisuje političkom rukovodstvu Crne Gore i nesposobnosti lidera SFRJ da pronađu mirno rješenje. Jugoslovenska narodna armija (JNA) je navedena kao odgovorna od strane 7.8% ispitanika, dok je međunarodna zajednica i velike sile povezana sa odgovornošću od strane 3.9% ispitanika. Nacionalističke ideologije i propagandne kampanje su identifikovane kao uzrok od strane 11.8% ispitanika, dok je 9.8% njih navelo naslijeđene međuetničke konflikte i istorijske sporove. Unutrašnje ekonomske i socijalne tenzije su pomenute od strane 2.0% ispitanika. S obzirom na raznovrsnost odgovora, može se zaključiti da postoji kompleksan skup faktora koji su percipirani kao uzroci ratnog zločina na Kaluđerskom laz, a koji uključuju političke, društvene i istorijske dimenzije.

Da li smatrate da su mediji dovoljno pokrivali slučaj Kaluđerskog laza i pitanje pravde u vezi s tim?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz)

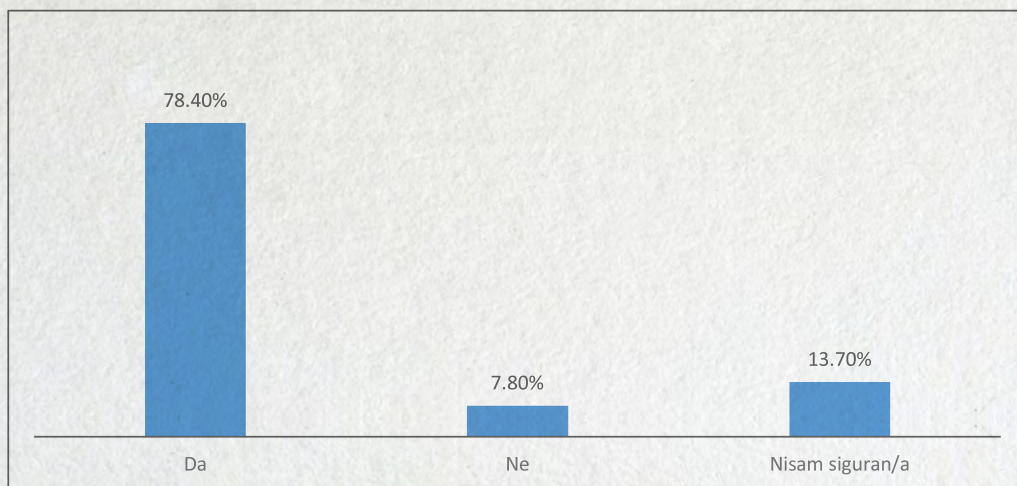
Ovi rezultati pokazuju da postoji raznolikost u stavovima ispitanika o medijskoj pokrivenosti slučaja Kaluđerskog laza i pitanja pravde u vezi s tim. Većina ispitanika, njih 56.9%, smatra da medijska pokrivenost nije bila dovoljna ili adekvatna. Ovo ukazuje na percepciju nedostatka ili nedovoljne pažnje medija posvećene ovom slučaju i pitanju pravde. Nasuprot tome, 15.7%,

smatra da je medijska pokrivenost bila dobra. Takođe, 27.5% ispitanika nije sigurno u svoj stav o medijskoj pokrivenosti ovog slučaja, što može ukazivati na nedostatak jasnog mišljenja ili nedovoljnu informisanost o detaljima slučaja i medijskoj pokrivenosti.

Da li smatrate da mediji treba da igraju aktivnu ulogu u podizanju svijesti o slučajevima kao što je Kaluđerski laz i pružanju informacija o pravdi?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz)

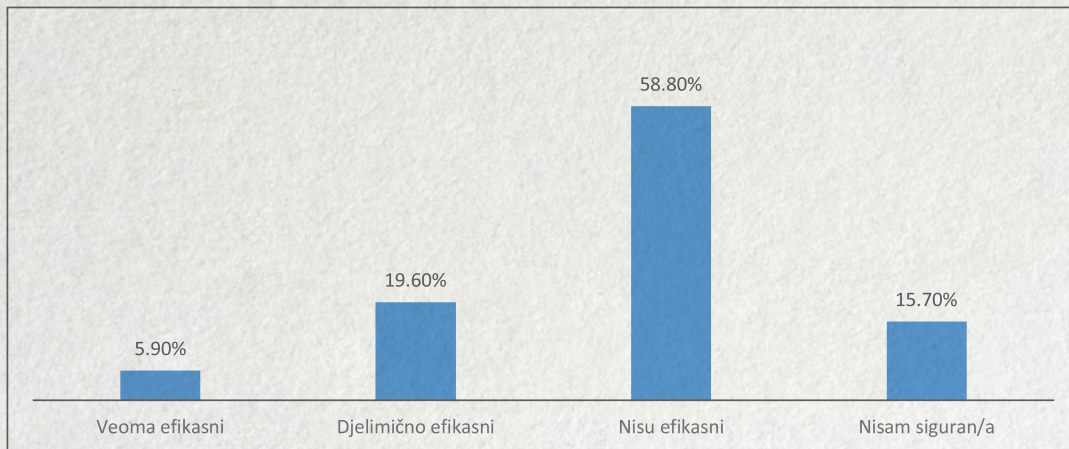

Velika većina ispitanika, njih 78.4%, podržava ideju da mediji treba da igraju aktivnu ulogu u podizanju svijesti o slučajevima kao što je Kaluđerski laz i pružanju informacija o pravdi. Ovo ukazuje na široku podršku među ispitanicima za aktivno uključivanje medija u rasvjetljavanje ovakvih događaja i promovisanje pravde. Suprotno tome, samo mali procenat ispitanika, 7.8%, izjavljuje da ne podržavaju ovu ideju. Ostatak ispitanika, njih 13.7%, nije siguran u svoj stav o ovoj temi. Ovi podaci ukazuju na važnost koju ispitanici pridaju ulozi medija u informisanju javnosti o takvim događajima i pružanju podataka o pravdi, dok manji procenat izražava sumnju ili neizvjesnost u vezi s tim.

Kako biste ocijenili napore državnih institucija u rješavanju slučaja Kaluđerskog laza i obezbeđivanju pravde?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom lazu)

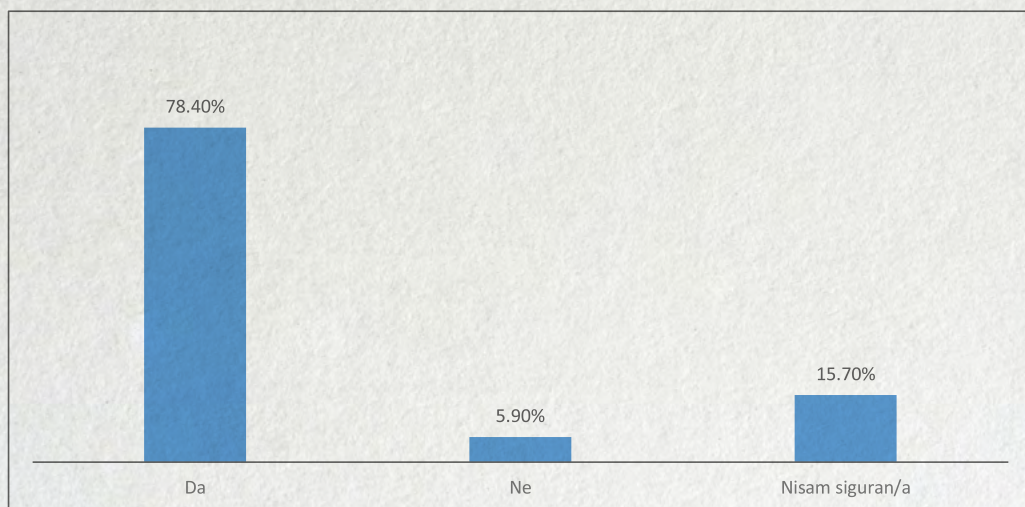
Rezultati ovog istraživanja jasno pokazuju da postoji izražena negativna percepcija među ispitanicima u vezi s naporima državnih institucija u rješavanju slučaja Kaluđerskog laza i osiguravanju pravde. Većina ispitanika, njih 58.8%, smatra da državne institucije nisu efikasne u ovom slučaju. Djelimično efikasne napore državnih institucija navodi 19.6% ispitanika, dok samo manji procenat, 5.9%, smatra da su ti naponi veoma efikasni. Značajan procenat ispitanika, 15.7%, nije siguran u svoj stav o efikasnosti državnih institucija u ovom kontekstu.

Da li mislite da postoji potreba za većim međunarodnim angažmanom kako bi se osigurala pravda u slučajevima ratnih zločina kao što je Kaluđerski laz?

(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz)

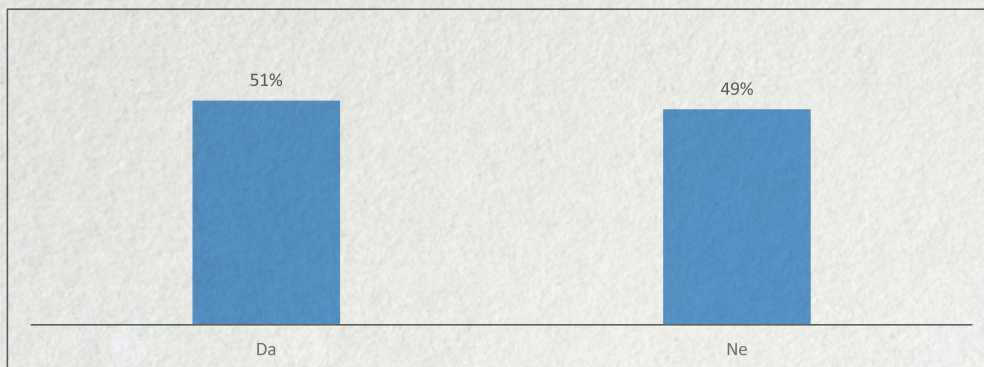

Ovi podaci jasno pokazuju da većina ispitanika, njih 78.4%, smatra da postoji potreba za većim međunarodnim angažmanom kako bi se osigurala pravda u slučajevima ratnih zločina kao što je Kaluđerski laz. To ukazuje na široku percepciju među ispitanicima za međunarodnu intervenciju radi osiguravanja pravednosti u ovakvim slučajevima, što se može percipirati kao posljedica nedostatka povjerenja u domaće pravosudne sisteme ili uvjerenja da je međunarodni pritisak neophodan kako bi se postigla pravda. Suprotno tome, mali procenat ispitanika, 5.9%, izjavljuje da ne smatraju da postoji potreba za većim međunarodnim angažmanom. Takođe, 15.7% ispitanika nije sigurno u svoj stav o ovoj temi. Podaci sugerišu da većina ispitanika vidi međunarodni angažman kao ključni faktor u osiguravanju pravde u slučajevima ratnih zločina poput Kaluđerskog laza, dok manji procenat izražava neizvjesnost ili suprotan stav.

Da li ste ikada razgovarali sa starijim članovima svoje zajednice ili porodice o događajima kao što je Kaluđerski laz i njihovom uticaju na zajednicu?

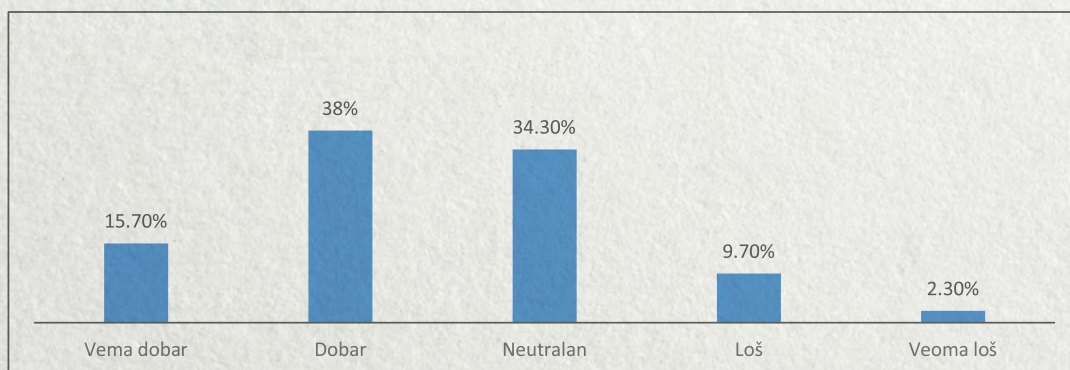
(Na ovo pitanje su odgovorili samo ispitanici koji su naveli da su čuli za ratni zločin na Kaluđerskom laz)

Postoji podjednaka zastupljenost stavova među ispitanicima u vezi sa razgovorom sa starijim članovima svoje zajednice ili porodice o događajima poput Kaluđerskog laza i njihovom uticaju na zajednicu. Tačnije, 51.0% ispitanika je potvrdilo da su razgovarali s starijim članovima svoje zajednice ili porodice o ovim događajima, dok 49.0% ispitanika navodi da nisu vodili takve razgovore. Ovi podaci sugerišu na postojanje podjednake rasprostranjenosti interesovanja za diskusiju o istorijskim događajima i njihovom značaju unutar porodičnih i zajedničkih konteksta.

Kako procenjujete položaj albanske manjine u Crnoj Gori?

(Na ovo pitanje su odgovorili svi ispitanici obuhvaćeni uzorkom)

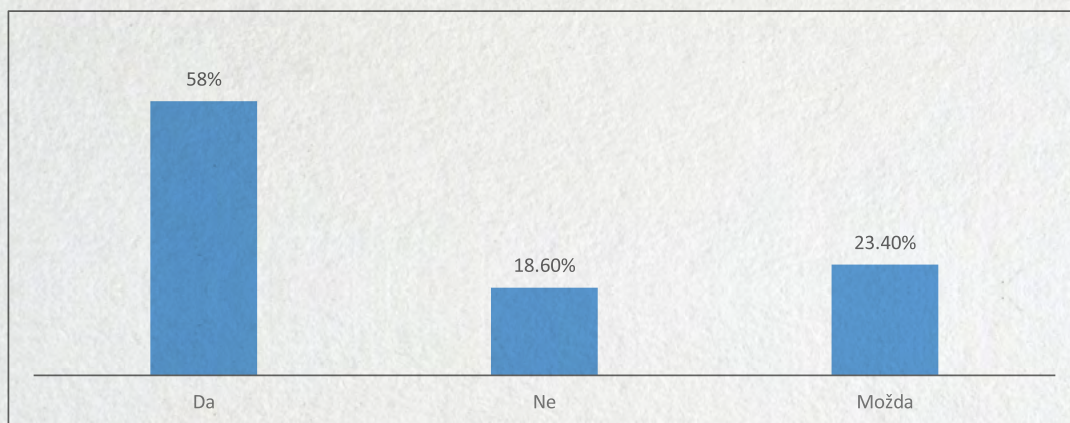

Iz ovih podataka može se zaključiti da postoji, među ispitanicima, raznolikost u percepciji položaja albanske manjine u Crnoj Gori. Najveći procenat ispitanika, njih 38.0%, ocjenjuje taj položaj kao “dobar”, dok 15.7% ispitanika smatra da je “vrlo dobar”. S druge strane, manji procenat ispitanika, 9.7%, percipira položaj albanske manjine kao “loš”, dok samo 2.3% ispitanika smatra da je “vrlo loš”. Značajan broj ispitanika, njih 34.3%, zauzima neutralan stav u vezi sa tim pitanjem.

Da li smatrate da mladi treba da budu aktivno uključeni u promociju pravde i suočavanje sa prošlošću u društvu?

(Na ovo pitanje su odgovorili svi ispitanici obuhvaćeni uzorkom)

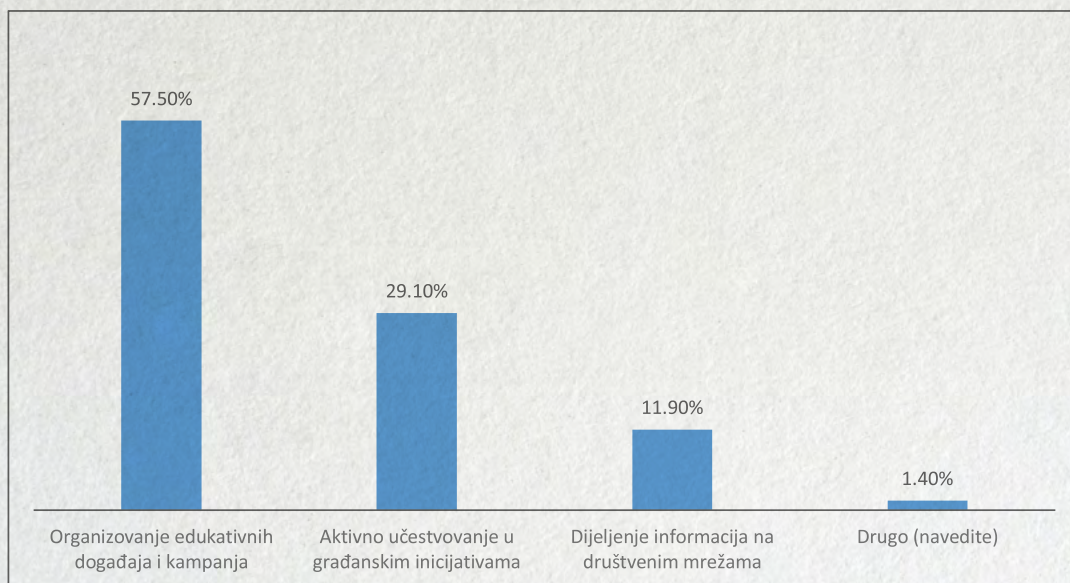

Nešto više od polovine ispitanika, njih 58.0%, izražava potvrdu ili saglasnost sa tvrdnjom da mladi treba da budu aktivno uključeni u promociju pravde i suočavanje sa prošlošću u društvu. Manji procenat ispitanika, 18.6%, izražava negaciju ili neslaganje s tom tvrdnjom. Značajan broj ispitanika, njih 23.4%, zauzima neutralan stav ili nemaju konačan stav.

Kako smatrate da bi se mladi ljudi mogli više angažovati u podržavanju procesa pravde i suočavanja sa prošlošću?

(Na ovo pitanje su odgovorili svi ispitanici obuhvaćeni uzorkom)

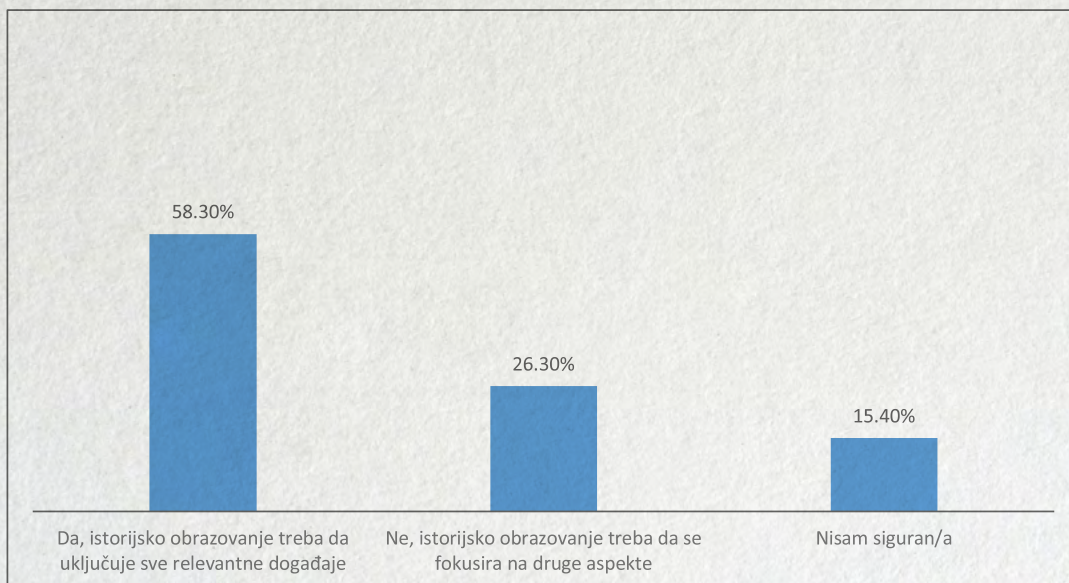

Najveći procenat ispitanika, njih 57.5%, podržava organizovanje edukativnih događaja i kampanja kao način angažovanja. Značajan broj ispitanika, njih 29.1%, izražava podršku kroz aktivno učestvovanje u građanskim inicijativama. Manji procenat, 11.9%, preferira dijeljenje informacija na društvenim mrežama kao način doprinosa. Samo mali procenat ispitanika, 1.4%, navodi druge načine angažovanja, kao što su angažman u okviru formalnog obrazovanja, slušanje starijih, informisanje o temama o kojima žele da obrazuju mišljenje ili zaboraviti je, koji su navedeni u ponuđenim opcijama. Ovi podaci ukazuju na različite preferencije i strategije koje ispitanici koriste u svom građanskom angažmanu, pri čemu većina podržava organizovane događaje i inicijative, dok manji procenat preferira aktivnosti na društvenim mrežama ili nekonvencionalne oblike angažovanja.

Da li smatrate da je obrazovanje o istorijskim događajima, uključujući i zločine iz prošlosti, važan dio obrazovnog sistema?

(Na ovo pitanje su odgovorili svi ispitanici obuhvaćeni uzorkom)

Iz prikazanih podataka jasno je da postoji raznolikost stavova među ispitanicima u vezi s inkluzivnošću istorijskog obrazovanja. Većina ispitanika, njih 58.3%, podržava stav da bi istorijsko obrazovanje trebalo da obuhvati sve relevantne ratne zločine. Nasuprot tome, čak 26.3% ispitanika smatra da bi istorijsko obrazovanje trebalo da se fokusira na druge aspekte, dok 15.4% ispitanika nije sigurno u svoj stav. Podaci ukazuju na različite perspektive i prioritete među ispitanicima u vezi s sadržajem i fokusom istorijskog obrazovanja, pri čemu većina podržava inkluzivni pristup, dok manji procenat preferira druge aspekte za naglasak u obrazovnom procesu.